

2. Bojko O. D. Istoriya Ukrayiny: Posibnyk / O. D. Bojko. – K: Akademiya, 2001. – 656 s.
3. Vasylyev V. Yu. Linn Viola. Kolektyvizaciya i selyanskyj opir na Ukrayini (lystopad 1929 – berezen 1930 rr.) / V. Yu. Vasylyev. – V.: Logos, 1997. – 536 s.
4. Vodotyka S. G. Zminy v socialno-klasovij strukturi selyanstva Ukrayiny naperedodni masovoyi kolektyvizaciji (1927-1929 rr.) / S. G. Vodotyka, I. D. Mazur // Ukrayinskyj istorychnyj zhurnal. – 1983. – № 2. – S. 41– 52.
5. Vengerov A. B. Zakonnost, kak ee ponimal Vyshinskiy // Inkvizitor: Stalinskiy prokuror Vyshinskiy / A. B. Vengerov. – M.: Respublika, 1992. – 381 s.
6. Vorozheykin I. E. Ocherk istoriografii rabocheho klassa / I. E. Vorozheykin. – M.: Politizdat, 1975. – 288 s.
7. Vyltsan M. A. Nekotorye problemy istorii kollektivizatsii v SSSR / M. A. Vyltsan, N. A. Ivnitkiy, Yu. A. Polyakov // Voprosy istorii. – 1965. – №3. – S. 3–25.
8. Vyshinskiy A. Ya. Kurs ugovornogo protsessa / A. Ya. Vyshinskiy, V. S. Undrevich. – M.: Gosudarstvennoe izdatelstvo sovetskoe zakonodatelstvo, 1934. – T. 1. – 431 s.
9. Gayster A. I. Rassloenie sovetskoy derevni / A. I. Gayster. – M.: Kommunisticheskoy Akademii, 1928. – 144 s.
10. Karev D. C. Sovetskaya yustitsiya / D. S. Karev. – M.: Gosudarstvennoe izdatelstvo yuridicheskoy literatury, 1950. – Kn. 1. – 122 s.
11. Korovin V. V. Istoriya otechestvennykh organov bezopasnosti / V. V. Korovin. – M.: Izdatelskaya gruppa Norma-Infra, 1998. – 256 s.
12. Ocheretyanko V. I. Peresliduvannya ukrayinskoyi inteligenciyi v pershij polovyni 20-x rr. (za materialamy fondiv «Rosijskogo zarubizhnogo arxivu» Derzhavnogo arxivu Rosijskoyi Federaciji) / V. I. Ocheretyanko // Z arxiviv VUChK, GPU, NKVD, KGB. – 1997. – №1-2. – S. 240 – 252 s.
13. Prystajko V. I. «SVU»: nevidomi dokumenty, fakty / V. I. Prystajko, Yu. I. Shapoval. – K: Intel, 1995. – 447 s.
14. Chentsov V. V. Tragicheskie sudby. Politicheskie repressii protiv nemetskogo naseleniya Ukrainy v 1920 – 1930-e gody / V. V. Chentsov. – M.: Gotika, 1998. – 208 s.

Stepanenko V. THE JUDICIAL SYSTEM – A TOOL OF IMPLEMENTING REPRESSIVE AND PUNITIVE POLICY OF SOVIET UKRAINE 1920-1930'S.

The article examines the role of the judiciary of USSR 1920-1930's., which provided implementation of the totalitarian regime in society by being sentenced to severe penalties. History and painful experience confirms the need for radical changes in modern judiciary.

The aim of the study is to examine the works of scientists to objectively highlight historical and legal aspects of development and the political and legal implications of the judicial system of Soviet Ukraine 1920-1930 biennium. Applied following methods: historical and legal methods of analysis and synthesis, and other general scientific and special methods.

Disclosed is not the perfection of the law in the judicial system of totalitarian power, namely the non-observance of procedural rights.

We know that the level of democracy is determined by the court and role in the system of government. At present, Ukraine inherited the judicial system, based on authoritarian principles under which a person's life and health, honor and dignity, integrity and security of the hostages were state-government interests. To consider the proposed issue presents information about the extremely harsh sentences handed down by Soviet courts in the 1920-1930's.

Keywords: *repression, punitive organs, the Judiciary, the totalitarian system, condemnation, judgment, judicial system.*

Одержано 10.04.2017

УДК 001. 891: 621. 791(09): 332.12

Олександр Літвінов
(Маріуполь)

Є.О. ПАТОН ПРОТИ СТАХАНОВЦІВ І БЮРОКРАТІВ В ІСТОРІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЧНОГО ЗВАРЮВАННЯ

Досліджуються організаційно-директивні заходи керівництва СРСР щодо впровадження інноваційних технологій у період інтенсивної індустріалізації. Визначено причини опору директорів підприємств застосуванню нової техніки і впровадженню інновацій, встановлено значення

стахановського руху для розвитку економіки. Досліджено умови швидкого впровадження нової технології під керівництвом Є.О. Патона. Є. О. Патон успішно впровадив автоматичне зварювання у машинобудівну галузь завдяки тому, що ретельно підготував документацію та постачання обладнання, роботу інструкторів і коригування технології і устаткування. Знайдено аналогію з ефективним способом управління розвитку ринкової економіки.

Ключові слова: державне управління промисловістю, стахановський рух, індустріалізація, інновації, автоматичне зварювання, історія техніки, Є. О. Патон, Україна.

Історію прискорення науково-технічного прогресу, у тому числі інтенсифікацію наукових досліджень і впровадження новітніх технічних досягнень, у різні історичні періоди й у різних умовах можна вважати одним з актуальних розділів історії науки й техніки. Серед «прийомів» прискорення в першій половині ХХ ст. було державне планування.

В Україні основні форми державно-приватного партнерства проходять сьогодні етап формування. Існує нагальна потреба у дослідженні формування системи такого партнерства та визначення можливості його адаптації до особливостей розвитку економіки України. Керівництво розвинутих країн усвідомлювало ключове значення інновацій для розвитку економіки і вже з середини минулого століття все більше втручається у визначення пріоритетних напрямків розвитку технологій. Весь час механізми державно-приватного партнерства удосконалюються, вишукуються шляхи досягнення максимального ефекту.

Державне управління і планування розвитку економіки, науки і техніки в СРСР в даний час намагаються оцінювати як негативне явище в науково-технічному прогресі. Так само в історії піддається ревізії стахановський рух. У таких питаннях найбільш об'єктивну оцінку дає історія промисловості, науки і техніки – розділ історичної науки, що оперує фактичними даними. Розвиток промисловості України в даний час по ряду показників знаходиться в кризовому стані. Дослідження досвіду впровадження проривних високопродуктивних технологій може послужити пошуку рішень проблем, що стоять перед наукою і технікою України в сучасних умовах. Прикладом однієї з успішних інвестиційних розробок світового рівня 1930-х рр. є створення вперше в СРСР під керівництвом Є. О. Патона дугового автоматичного зварювання та успішне впровадження під його ж керівництвом у машинобудівну галузь. Організаційно директивні заходи керівництва СРСР щодо впровадження інноваційних технологій на прикладі успішної реалізації досягнень в галузі автоматичного зварювання становить інтерес для сучасної промисловості України. Ця проблема досліджується в контексті загальних заходів з використанням архівних матеріалів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Факти і цифри свідчать про економічний розвиток СРСР в роки перших п'ятирічок. Багатосторонні пояснення і критика цього явища наведені в сотнях робіт, виконаних за більш як 80-річний радянський і пострадянський період [1-5].

Найбільш поширеним заходом щодо прискорення науково-технічного прогресу в СРСР були партійно-урядові постанови. Так, в 1929 р. була прийнята постанова Ради праці й оборони про створення матеріально-технічної бази виробництва зварювального устаткування й матеріалів і створення Комітету по автогенній справі; в 1932 р. XVII конференція ВКП(б) усталила номенклатуру виробів, у виробництві яких застосування зварювання було обов'язковим. Керівництвом Радянського Союзу приділялась увага всім аспектам і проблемам науково-технічного прогресу. Про це свідчить, наприклад, промова Г. Орджонікідзе в МММІ ім. М. Е. Баумана 28 травня 1935 р., в якій він: «Поставив завдання повсякденного розвитку техніки, повсякденних технічних досягнень, над вирішенням яких мають працювати наукові кадри в першу чергу» [6].

В історії науки і техніки майже не з'ясовано вплив стахановського руху на інтенсифікацію наукових розробок [7]. Стахановський рух в СРСР в 1930-х рр. в зв'язку з цим описувався як позитивна ініціатива окремих робочих, підтримана масами, і як частина інших інновацій.

Фактичний матеріал з цих питань можна знайти в мемуарах діячів, причетних до організації виробництва в цей історичний період. Зокрема, ситуацію, що стосується впровадження інноваційного автоматичного зварювання, описав Н. С. Хрущов – один з керівників комуністичної партії та уряду [8, 9]. Історія створення в СРСР автоматичного зварювання досліджена на підставі першоджерел [10-13]. Крім того, Є. О. Патон – директор

Інституту електрозварювання, де була створена ця технологія, залишив мемуари, які не розглядалися з точки зору успішного вирішення проблем впровадження [14].

Однак в цих та інших публікаціях не розглядаються складні специфічні організаційні проблеми, які існували в той час. Причому, про опір впровадженню нових технологій і про те, що Є.О. Патону було доручено цей спротив подолати пише М.С. Хрущев: «Згадую також, коли я тільки-тільки приїхав на Україну і приступив до своїх обов'язків секретаря ЦК КП(б)У, мені якось подзвонив український академік Патон ... Він попросився до мене на прийом, і я його прийняв. До кабінету увійшов кремезний чоловік, вже в літах, весь сивий, кремезний, з ... колючими очима. Привітавшись, тут же витягнув з кишені шматок металу і поклав на стіл: «Ось, подивіться, товариш Хрущов, що може робити наш інститут. Це полосове залізо (здається, 10-міліметрової товщини), і я його таким зварюю». Подивився я зварювання. Так як сам я металіст, то зі зварюванням мені доводилося зустрічатися. Тут був просто ідеальний шов, зовні гладкий, як литий. Він каже: «Це зварювання під флюсом». Слово «флюс» я тоді почув вперше. Були у Патона і інші винаходи. Він розповів, які можливості криє в собі зварювання під флюсом, яку дає користь, що полегшує працю, підвищує його продуктивність і якість зварних робіт взагалі, особливо їх надійність. Він був поглинений ідеєю зварювання всіх залізних конструкцій з чорного металу – мостів, крокв для перекриття будівель та ін. І доводив, що їх вигідніше зварювати, а не клепати; намалював переді мною таку картину, що незабаром він виготовить автомати, якими ми будемо зварювати кораблі. Очі у нього буквально горіли, і в словах була така впевненість, що він змушував й інших повірити в його ідеї. Патон сказав: «Я хочу скаржитися. Директор Дніпропетровського заводу металевих конструкцій був у Києві. Я його просив зайти до мене в інститут подивитися на наші роботи. Я хотів продемонструвати наше зварювання металоконструкцій, щоб впровадити його на його заводі, перш за все автоматичне зварювання під флюсом. Він не знайшов часу зайти до мене і поїхав до Дніпропетровська. Ось як наші, радянські люди ставляться до нового. Впровадження автоматичного зварювання дало б велику економію металу, прискорило б будівництво і підвищило продуктивність праці». Відповідаю: «Добре, що Ви мені сказали. Цей директор заводу завтра ж буде у Вас». Назавтра директор знову прилетів до Києва. Мені подзвонив задоволений Патон і сказав, що ця людина вже була у нього і вони знайшли спільну мову.

На мене розмова з Патоном справила сильне враження. Я тут же продиктував записку Сталіну, в якій повідомив про все, що мені розповів академік і що я сам побачив, коли їздив до нього в інститут, знайомлячись з його роботами. У записці я дуже хвалив Патона, захоплювався його роботами і писав про велике майбутнє такого методу робіт, як зварювання, підкреслював, що треба форсувати роботи Патона, щоб скоріше впровадити їх у практику наших заводів.

Минуло небагато часу, мені подзвонив Сталін і запропонував приїхати в Москву. Я зараз же сів у поїзд ... Коли я приїхав у Москву і зустрівся зі Сталіним, то знову став розповідати про Патона. Він мене перебив: «Я вас якраз з цього питання і викликав. Я прочитав вашу записку, і мені вона дуже сподобалася. Я повністю згоден з вами в оцінці цих робіт і хотів би ще поговорити з вами, а потім поставити це питання в ЦК і записати рішення, яке зобов'язує впроваджувати зварювання. А що за людина Патон? Яка у нього воля? Досить у нього сил, якщо ми його зробимо уповноваженим Ради Народних Комісарів і дамо йому необмежений мандат з впровадження його методу зварювання у виробництво? Чи зможе він змусити бюрократів впровадити зварювання?» Відповідаю: «Наскільки я знаю Патона, якщо йому дадуть такий мандат, то бюрократам не буде ніякого порятунку. Він змусить їх крутитися. Воля у нього пробивна» [8, с.201-203].

Діалог Сталіна і Хрущова щодо доручення Є. О. Патону самому змусити виробників впроваджувати створене ним автоматичне зварювання, подолати перешкоду «бюрократів» звучить парадоксально. Тим не менш, до тепер цей епізод у житті і діяльності вченого не досліджений, хоча і не є винятком в організації державного управління економікою.

Поїздка Патона в Москву має історичні позитивні наслідки для розвитку новітньої технології століття. Його плани перевершили всі очікування. У 1929 р. Патон зайнявся зварювальними проблемами тільки тому, що вирішив використовувати для будівництва моста через Дніпро замість традиційної клепки нову технологію – зварювання – і виявив, що стабільного досить високої якості з'єднання ніхто не гарантує. Тому і організував створення

високоякісної технології. А мости, в тому числі і за проектами Патона, в основному якраз будували в Катеринославі – Дніпропетровську (тепер Дніпрі). Директор заводу не захотів ознайомитися з новою технологією, яку пропонував авторитетний колега – вчений. Ця інформація свідчить про те, що при впровадженні нових технологій в 1930-х рр., у період інтенсивної індустріалізації СРСР, існували перешкоди з боку керівників виробництва. Не виключено, що директорам одночасно заважали дії стахановців.

Метою дослідження є з'ясування конкретних обставин і причин, зазначених у мемуарах, таких як «бюрократія» радянської промисловості, встановити значення стахановського руху для розвитку економіки і визначити як Є. О. Патон організував впровадження нової технології в умовах жорсткого державного планування виробництва.

Методом дослідження обрано аналіз окремих мемуарів одного з керівників держави того періоду, архівних матеріалів, висловлювання самого Патона і його помічника в контексті історичної обстановки в промисловому виробництві країни, в умовах директивних вказівок і державно-політичної підтримки «народних» ініціатив щодо інтенсифікації виробництва в СРСР наприкінці 1930-х рр.

У кінці 1930-х рр. керівництво СРСР вживало енергійні заходи з прискорення виробництва основних галузей промисловості, в тому числі і впровадження нових технологій. На розробку й впровадження нової техніки (наукових досягнень, технологій, устаткування) підприємствам централізовано виділялися певні фінансові кошти. Для їхнього освоєння підприємство укладало договори з науково-дослідними й конструкторськими організаціями. Всі учасники цього процесу змушені були виконувати роботу з реалізації конкретних проблем виробництва. Результатами розробок володіла держава, що ухвалювала рішення щодо подальшого поширення нової техніки [15]. 11 січня 1939 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР «Про поділ Наркомату Оборонної промисловості СРСР» було організовано 4 спеціалізованих військово-промислових наркоматів. Основною метою було прагнення адміністративними методами впровадити в військово-промислове виробництво принципи кооперації і спеціалізації, встановити більш жорсткий оперативний контроль за станом технологічних процесів [16]. 9 липня 1940 р. було прийнято спільну постанову ЦК ВКП(б) і РНК СРСР «Про державні загальносоюзні стандарти і порядок їх введення», як необхідна умова взаємозамінності і взаємодоповнюваності військових і цивільних виробництв [17, 18].

Створення спеціалізованих військово-промислових наркоматів при необхідності дозволяло приєднати споріднені по технологічному процесу підприємства, що знаходяться в іншому відомчому підпорядкуванні, продовжувати забезпечення армії предметами озброєння і бойової техніки [19]. До початку другої світової війни було випущено ряд постанов Економради і Ради Народних комісарів СРСР, в тому числі «Про баланси і плани розподілу якісних сталей і феросплавів» від 29 серпня 1939 р. «Про складання балансів виробництва і розподілу сірчаної та азотної кислоти» від 1 вересня 1939 р., «Про розвиток верстатобудування промисловості СРСР» від 4 вересня 1939 р. й ін. Цими постановами регулювався розподіл продукції чорної металургії, основної хімії і верстатобудування з метою задоволення зростаючих потреб оборонної промисловості [20, 21].

Керівництво розвинутих країн усвідомлювало ключове значення інновацій для розвитку економіки і вже з середини минулого століття все більше втручалось у визначення пріоритетних напрямків розвитку технологій. Неурядові і напівурядові організації отримують фінансування з державного бюджету тільки на пріоритетні науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, які визначаються конгресом або президентом. На подібному рівні затверджуються пріоритетні роботи Японією, Європарламентом і т.д. [22].

Питання про «саботаж бюрократів», вирощених Сталіним, відданих справі партії молодих фахівців, поставлених замість старих директорів, потребує дослідження історії індустріалізації.

У СРСР до досліджуваного періоду вже були ліквідовані спільні радянсько-іноземні підприємства і концесії, створені в період НЕПу. Наступною ідеєю підйому промислового виробництва був перехід на чітке державне управління, концентрація економіки в руках уряду. З 1929 р. для індустріалізації країни уряд закупив сотні американських і європейських заводів, які будувалися і монтувалися під керівництвом тисяч зарубіжних фахівців, а радянські молоді фахівці стажувалися на передових фірмах. Але вже через чотири-п'ять років СРСР почав

відмовлятися від допомоги зарубіжних фахівців. При цьому на науку і створення нових машин, конструкцій і інвестиційних технологій були виділені значні кошти. Галузеві НДІ і КБ, навчальні заклади, академічні інститути технічного профілю швидко виходили на передові рубежі науково-технічного прогресу. Так в 1934 р. була підтримана ініціатива Є. О. Патона і створений Інститут електрозварювання – перший в світі спеціалізований інститут [23, 24].

Розробка і впровадження інноваційних технологій і проектів фінансувалися державою за кількома каналами. Виділялися значні кошти на вільні не рекомендовані дослідження, тобто на теми, які планувалися і пропонувалися самими вченими. Частина робіт виконувалася і з поточних проблем, що виникали перед конкретними галузями промисловості. Пряме фінансування наукових розробок зі створення нової технології здійснювали через галузеві НДІ та КБ, на той час уже досить оснащені дослідним та випробувальним обладнанням, що мали у своєму розпорядженні підготовлені кадри фахівців. Основний обсяг інновацій надходив з відповідних галузевих установ. Підприємства, в свою чергу, отримували відповідні кошти на впровадження нової прогресивної техніки. Ці кошти необхідно було освоїти.

В умовах державної монополії впровадження більш прогресивного виробництва здійснювалося методом «батога і пряника», супроводжувалося підвищенням норм виготовлення продукції і зниження розцінок праці. Орієнтиром для розрахунку цих норм були, перш за все, досягнення стахановців. Окремим робочим створювали сприятливі умови для досягнення високих виробок. Їх нагороджували. Країну захопила «рекордоманія» – прагнення перевищити норми виробітку. Стахановський рух, спрямований у політичне русло, став також мірилом ставлення до радянської влади і «лінії партії».

Але благ і посад на всіх не вистачало і «революційний ентузіазм» швидко згасав. У «Зведенні НКВД СРСР по Саратовському краю» є такий донос: «Професор Орлов, адмвнсланий з Ленінграда, що працює на Крекінгзаводі зав. лабораторією, в присутності ряду фахівців з питання стахановського руху говорив: «цей метод є здиранням трьох шкур з робітників і фахівців. Уряд після того, як стахановське виробництво прийме масове явище, норми підвищить, робочий потрапить в кабалу і тоді йому сядуть на ший». Основна кількість робітників не була зацікавлена у впровадженні високоефективних технологій, перш за все тому, що для виконання нових норм часто не було відповідних умов, техніки, достатньої кваліфікації. Устаткування, розраховане на певні навантаження і умови експлуатації, часто виходило з ладу.

Але, попри все, стахановський рух став новою в історії технічного прогресу формою розвитку виробництва, зокрема – формою вдосконалення знарядь і стимулом підвищення продуктивності праці на базі освоєння нової техніки.

У 1938 р. ІЕЗ отримав замовлення від «Уралвагонзаводу» (м. Нижній Тагіл, РФ) на розробку автоматичного зварювання хребтових балок вантажних вагонів. Про те, як стахановець-зварник стимулював створення автоматичного зварювання пише Євген Оскарівич у «Спогадах»:

«Автомати з хрестоподібним дротом працювали добре і вже впроваджувалися на кількох заводах, в тому числі на вагонобудівному заводі «Червоний профінтерн». У 1938 р. вагонобудівний завод в Нижньому Тагілі звернувся до нас з проханням розробити проект установки і технологію автоматичного зварювання поздовжніх балок великовантажних залізничних платформ. Всі в інституті відчували себе іменинниками, відверто пишалися цією пропозицією. Мене тішило, що замовлення прибуло з найбільшого заводу, що займається найсучаснішим обладнанням. Ручне зварювання мало на ньому дуже широке застосування. І ось з'явилася можливість його витіснення зварювальними автоматами. Проект установок, виконаний нашими конструкторами в найкоротший термін, усім в інституті сподобався. Ми сподівалися, що і уральські вагонобудівники похвалять його. Відправляючи на завод креслення та інструкції по технології зварювання, я супроводжував їх листом в якому писав: «Просимо вас, товариші, відразу ж повідомити як проявила себе установка в роботі, яку дає продуктивність, як з якістю швів, які результати лабораторних аналізів». За тижнем проходив тиждень, а з заводу ми не отримували ні слова. Я не витримав і знову написав на завод. Товариші повідомляли: «Швидкість зварювання, передбачена проектом, десять метрів годину, нас уже не влаштовує. Стахановці-зварювальники майже вдвічі обігнали майбутній інститутський автомат». У цьому ж листі уральці повідомляли про свого майстра – стахановця Силіна. Силін першим

на заводі застосував зварювання похилим електродом і, сам того не підозрюючи, мимохідь поховав наш проект. Завод ... замовник запропонував нам створити установку, яка варила б зі швидкістю вдвічі-втричі більше, ніж це передбачалося раніше. Якщо ми беремося, завод готовий укласти з інститутом новий договір. Нікому невідомий уральський майстер і спеціальний НДІ вступили в негласне змагання. Арбітром в ньому було життя. Переміг стахановець. Переміг, перш за все, тому, що ближче стояв до життя і швидше нас зумів відгукнутися на його вимоги» [14, с.147].

Треба відмітити, що покращенням ефективності зварювання займалися у кількох країнах. У 1935 р. в фірмі «Лінді» Л.Т. Джонсом, Г.Е. Кеннеді і М.А. Роттермундом був запатентований спосіб високопродуктивного і високоякісного зварювання під флюсом. Але ані про склад флюсу, ні про конструкцію апарата, що подає плавкий електрод, нічого не повідомлялося [25].

Є.О. Патон прийняв виклик уральських вагобудівників і організував додаткові наукові дослідження. Очільник інституту знав, що головним конструктором великовантажних вагонів був випускник КПІ Дмитро Миколайович Лоренцо і що він був палким прихильником нових технологій [26, с.191-199]. Євген Оскарович пише: «Я приготував проект листа від Інституту, в якому писав: «Дорогі товариші, ми врахували Вашу сувору критику, багато попрацювали і зараз беремося показати Вам новий метод зварювання. Інститут зобов'язується створити установку і продемонструвати заводу зварювання тридцять метрів на годину, тобто втричі більше ніж досі».

Для підвищення швидкості і якості зварювання металу шва треба було вирішити проблеми, які відносилися до металургійної науки. В інституті, окрім В.І. Дятлова, не було фахівців-металургів і колектив до цієї проблеми можна було б і не залучати. Випускник Київського політехнічного інституту інженер-металург, він отримав знання у відомій школі електрометалургів, заснованій В.П. Іжевським. Направлений після закінчення на роботу в Златоуст, В.І. Дятлов доповнив знання наукової школи російських металургів-металознавців П.П. Аносова і Д.К. Чернова. Повернувшись до Києва, В.І. Дятлов зайнявся проблемами зварювання, у тому числі й спеціальних сталей.

Є.О. Патон, описуючи події літа 1939 р., відзначає: «Володимир Іванович Дятлов з 1935 року завідував у нас відділом технології. Це був освічений і енергійний чоловік, талановитий вчений, великий фахівець з металургії зварювання. Він швидко завоював авторитет і повагу в інституті своїм глибоким і оригінальним підходом до кожного дослідження». Допомогали йому тільки дві людини – А.М. Лапін, знавець доменних шлаків, і зварник – лаборант В.С. Ширин. Є.О. Патон пише: «Ці люди завжди віддавалися роботі цілком, але зараз їх не можна було впізнати. Уже порожніли всі кабінети, а цю трійку ніяк не вдавалося випроводити з інституту. - Чи правда, що ви закинули свою рушницю? – Якось запитав я у Дятлова, який мав славу пристрасного і завзятого мисливця. – Яке там зараз рушницю, – махнув рукою Володимир Іванович, – коли не дається в руки цей проклятий флюс» [14, с.151]. (Цікаво відмітити, що Є.О. Патон у 1953 р. пише про Дятлова «був», тобто – у минулому. Але на той час Володимир Іванович залишався таким же талановитим і енергійним, тому успішно вирішував проблеми зварювання атомних реакторів і першого в світі атомного криголама «Ленін», працюючи в ЦНДІ «Прометей» у Ленінграді (тепер С. - Петербург) після вивільнення Е.О. Патоном його з ІЕЗ у 1943 р.) [27].

До кінця 1939 р. було розроблено склад перших в СРСР флюсів і електродний дріт. З'єднання конструкційних маловуглецевих сталей було високої якості по всім показникам. Спосіб автоматичного зварювання виявився в 11 разів продуктивнішим, ніж звичайне ручне зварювання. Цікава доля способу зварювання похилим електродом, винайденого М. О. Силінін. Винахід було захищено авторським свідоцтвом СРСР № 60938, було впроваджено на інших підприємствах, використовувався він для зварювання коротких швів, де застосовувати автомати було незручно й неекономно. А у 1960 р. спосіб Силіна раптово «виник» як велике досягнення Японії, де був запатентований під назвою «гравітаційне зварювання» і, незважаючи на закони про інтелектуальну власність, продавався навіть в інші країни).

Слід відмітити, що своєрідне змагання зі створення швидкісного дугового автоматичного зварювання йшло також між науково-дослідними установами, кафедрами і КБ. На вірному шляху знаходилися викладачі кафедри зварювання Московського механіко-машинобудівного інститут (тепер МДТУ ім. М. Е. Баумана) і Ленінградського заводу «Електрик». Але В. І. Дятлов

випередив усіх. Результати експериментальних робіт були надруковані Є. О. Патонем у першій у світі монографії про зварювання під флюсом [28]. У червні 1940 р. в ІЕЗ на конференції замовникам і іншим учасникам було продемонстровано автоматичне зварювання під флюсом стикового шва сталевих листів товщиною 13 мм в один прохід зі швидкістю 30 м за годину.

У той же час, коли в ІЕЗ розробляли технологію автоматичного зварювання і це вдалося для звичайних конструкційних сталей, керівництво СРСР було зацікавлене зварюванням спеціальних броньових сталей. Необхідно було прискорити випуск бойової техніки – в першу чергу танків і броненосних кораблів. Відповідні радянські спеціалісти слідкували за роботами німецьких корабельників. Німеччині за умовами Версальського договору 1919 р. було заборонено будувати військові судна водотоннажністю більш ніж 10 тис. тонн. 5 лютого 1929 р. на верфі Дейчверке в Кілі було закладено перший суцільнозварний панцерник. Корпус корабля став легшим на 10 % і його вдалося озброїти як могутній лінійний крейсер. Завдяки новим технологіям Німеччина протягом 1930-х рр. побудувала потужний військово-морський флот. У 1940 р. Радянський Союз купив у Німеччині недобудований крейсер «Лютцов» і отримав можливість ознайомитися з технологіями суднобудування, що їх застосовували на німецьких верфях. І тут з'ясувалося, що броня не була в складі основного корпусу і плити зварювалися вручну. Тобто нічого нового не було [29].

Так про які перешкоди впровадженню інноваційних технологій говорив Сталін? Дослідження показали, що причина, якщо не негативного, то, принаймні, обережного ставлення до нововведень, була закладена в самій системі державного планування. У цій системі найголовнішим було виконання плану виробництва основної продукції. Плани були напружені, з високим навантаженням устаткування. За виконання запропонованої номенклатури виробів відповідали директор, головний інженер, їх заступники. А стежили за всім, в тому числі і за ходом виробництва і за особистим керівництвом, з одного боку – міністерські керівники і парторг ЦК (комісар), а з іншого – оперуповноважений МГБ - КГБ. По суті справи, товариші-бюрократи ходили по лезу бритви – з одного боку план по номенклатурі, з іншого – план інновацій, з третього – стахановські ініціативи, з четвертого – небажання мас підтримувати нововведення. Були ще й доноси бажаючих з різних причин змістити і розправитися з неугодами. І директорам, відповідальним за виконання плану, мимоволі доводилося впровадження нових технологій відкладати. Інновації могли зірвати виконання плану або погіршити якість виробів.

Як же Є. О. Патон організував впровадження інноваційної технології? Навчений досвідом «проштотування» інноваційних розробок ще в дореволюційній капіталістичній Росії, Є. О. Патон помітив складне становище керівників підприємств при плановому господарюванні. (Й. В. Сталін не до кінця розумів або не хотів визнати основну причину опору інноваціям). Є. О. Патон говорив: «Старе, будь-то машина або технологія, методика біологічного синтезу або спосіб обробки ґрунту, ніколи в наш час добровільно не поступиться своїми позиціями новим хоча б тому, що це старе добре обкатане, звичне і не вимагає клопоту при використанні. Тому поняття «впровадження» зараз цілком правильно характеризує ті зусилля, які вчені повинні докласти на першому етапі, замінюючи старе більш прогресивним новим. Однак ці зусилля потрібно докладати у співпраці з виробничниками. Не знаючи особливостей нового так добре, як вчені, виробничники набагато повніше відчувають специфіку виробництва і способи впровадження нової розробки в промислову технологію. Для того, щоб вийшло повноцінне співробітництво і навіть співдружність науки з виробництвом, вчені зобов'язані передавати промислову технологію повністю відпрацьованою. Не можна ускладнювати і без того нелегке життя виробничників численними і тривалими доробками на місці. Адже виробничники, обтяжені постійними турботами про виконання плану, мають для цього дуже обмежені можливості. Тому науково-дослідні установи повинні володіти не тільки добре обладнаною дослідницькою базою, а й відповідними конструкторськими і технологічними бюро, потужним дослідним виробництвом, які втілювали б ідеї вчених і їх розробки в конкретні машини, прилади і пристосування. Виходячи з цього, науковці несуть відповідальність за повноту і якість своїх розробок, за їх готовність до промислового застосування, за швидке впровадження, що не гальмує основне виробництво. При переході до впровадження вчені не повинні відсиджуватися в кабінетах, а працювати разом з виробничниками на підприємствах» [14, с.42]. Цими

принциповими основами Євген Оскарівич строго керувався при впровадженні інноваційних технологій.

Є. О. Патону доручили підготувати урядову постанову про впровадження автоматичного зварювання. За короткий час вчений розробив програму впровадження і ретельно визначив потребу в обладнанні, зварювальних матеріалах, необхідність підготовки інженерно-технічних працівників і робітників-операторів, видання інструкцій, удосконалення при конструкції виробів.

У грудні 1940 р. ЦК ВКП(б) і Раднарком СРСР прийняли рішення про впровадження швидкісного зварювання під флюсом на двадцяти найбільших заводах країни. Є.О. Патон був призначений Державним Радником з машинобудування, йому доручалося керівництво виконанням цієї постанови з одночасним покладанням на нього обов'язків керівника відділу електрозварювання Центрального науково-дослідного інституту технології і машинобудування в Москві зі збереженням керівництва Інститутом електрозварювання.

За ідеєю державного управління академічна наука повинна передавати фундаментальні розробки для доопрацювання і впровадження на конкретних об'єктах галузевим НДІ і КБ. Але Патонівський інститут забезпечував промисловість повністю закінченими роботами, а коригування на місцях виконували співробітники інституту – самі розробники, інструктори.

З січня 1941 р. Є.О. Патон приступив до нових обов'язків. Організуючи впровадження автоматичного зварювання відповідно до постанови 1940 р., Євген Оскарівич їздив в Брянськ і Горький, Калінін і Ленінград, Подольск і Ярославль, Дніпропетровськ (тепер Дніпро) і Таганрог, на заводи Уралу й ін. Постійна робота інститутських інструкторів на заводах забезпечувала не тільки впровадження автоматичного зварювання, а й зворотний зв'язок заводів з інститутом, де підхоплювалася і негайно розроблялася кожна вдала ідея.

У Києві та Москві Патон провів Всесоюзні конференції. Така підготовка до впровадження значно полегшувала роботу керівників заводів. У 1940 р. Патон видав першу в світі монографію «Швидкісне автоматичне зварювання під шаром флюсу», (перевидану в 1941, 1942 рр.). У березні 1941 р., без попереднього оголошення та оформлення документів, Є. О. Патон був удостоєний Сталінської премії першого ступеня «За розробку способу і апаратури для швидкісного зварювання під флюсом».

Великим внеском Е.О. Патона в організацію наукових досліджень є розвиток його принципу фронтальних наукових досліджень, що полягає в застосуванні гнучкого регулювання інтенсивності комплексно-сполучених досліджень на всіх етапах циклу – від наукової ідеї до впровадження і промислової експлуатації.

Висновки і пропозиції.

В історії науки і техніки майже не з'ясовано вплив стахановського руху на інтенсифікацію наукових розробок.

Замовлення «Уралвагонзаводу» з посиленням на досягнення стахановця, що розробив новий спосіб зварювання, зорієнтували на нові вимоги до інноваційної техніки і стимулювали створення Інститутом електрозварювання ім. Є.О. Патона нової технології автоматичного зварювання.

Є. О. Патон уміло поєднував економічні та адміністративно-директивні методи прискорення дослідних, проектних і впроваджувальних робіт.

Керівництво СРСР, виявивши «опір бюрократів впровадженню нової техніки», переклало ризик інновацій на самих творців. Прикладом успішного вирішення цієї задачі є впровадження Є.О. Патонам автоматичного зварювання. Він ретельно підготував усі етапи впровадження – від документації та постачання обладнанням до роботи інструкторів і коригування технології і устаткування. Не абияке значення має характер і авторитет розробника. Коли Є.О. Патона запитували: «Хто відповідатиме за ...?», то у відповідь і міністри, і директори чули: «Відповідальність беру на себе» [30]. Наразі, саме такий підхід розробників інноваційних технологій є найбільш ефективним.

На часі можна знайти аналогію з ефективним способом управління розвитку ринкової економіки, зазначеному В.М. Гейцем: «В основі державно-приватного партнерства лежить ефективний розподіл ризиків між сторонами. Так, держава зацікавлена передати приватному сектору ті ризики, якими він більш ефективно зможе управляти. За собою держава має залишити

ризика, якими вона зможе управляти сама. Таким чином, держава мінімізує власні ризики перекладаючи їх на бізнесові структури» [31, с. 242].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій Б. М. Українська Радянська держава в період відбудови народного господарства (1921-1961 рр.) / Б.М. Бабій. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 384 с.
2. Белоусов Р. А. Исторический опыт планового управления экономикой СССР / Р.А. Белоусов. – М.: Мысль, 1987. – 428 с.
3. Гуржій О. І. Історія України: нове бачення / О.І. Гуржій, під ред. В.А. Смолія. – К.: Альтернатива, 1997. – 424 с.
4. Історія народного господарства Української РСР: У 3 т. – Т. 3. Розвиток соціалістичної економіки в період будівництва і вдосконалення розвинутого соціалізму (1938-1980 рр.). – Кн. 1. / Ред. Т.І. Дерев'янкін. – К.: Наукова думка, 1987. – 439 с.
5. Сенишин О. С. Державне регулювання економіки [Текст]: підруч. для студентів ВНЗ / О.С. Сенишин, М.О. Горинь, О.О. Кундицький; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. – 334 с.
6. Рабинович И.Я. Проблемы научно-исследовательской работы и литературы по сварке / И.Я.Рабинович // Автогенное дело. – 1936. – №2. – С.4.
7. Васильев В. Ю. Стахановський рух / В.Ю.Васильев // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2012. – Т. 9. – 837с.
8. Хрущёв Н.С. Время. Люди. Власть. (Воспоминания). Книга I / Н.С. Хрущев. – М.: ИИК «Московские Новости», 1999. – 654 с.
9. Государственная власть СССР. Высшие органы власти и управления и их руководители. 1923-1991 гг. Историко-биографический справочник / Сост. В. И. Ивкин. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. – 639 с.
10. Патон Є. О. До історії розвитку автоматичного електродугового зварювання / Є. О. Патон // Вісті АН УРСР. – 1941. – № 2/3. – С.28-37.
11. Патон Е. О. Развитие автоматической сварки под флюсом за 10 лет / Е.О.Патон // Автоматическая сварка. – 1950. – № 6. – С. 6-12.
12. Корнієнко О.М. Деякі сторінки життя Є.О.Патона / О.М. Корнієнко / В сб. «Видатні конструктори України». – Т.1. – К.: «Екмо». – 2009. – С. 76-80.
13. Оноприенко В.И. Евгений Оскарович Патон / В.И. Оноприенко, Л.Д. Кистерская, П.И. Севбо. – К.: Наук. думка, 1988. – 240 с.
14. Патон Е.О. Воспоминания / Е. О. Патон. – К.: Гослитиздат Украины, 1955. – 324 с.
15. Индустриализация СССР. 1933-1937 гг. Документы и материалы. – М., 1971. – 560 с.
16. Государственный архив Российской Федерации. – Ф.8418, оп.23, д. 1259, л.8. (ГАРФ)
17. История социалистической экономики СССР. Т.6. – М.: Госполитизд, 1980. – 253 с.
18. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам / Сборник документов за 50 лет. – М.: Госполитиздат, 1968. – Т.3. – С.44-48.
19. Российский государственный архив экономики. – Ф.4372, оп.91, д.1794, л.17-186.
20. ГАРФ. – Ф.5446, оп.57, д.65, л.51-52.
21. Симонов Н.С. Военно-промышленный комплекс СССР в 1920-1950 годы: темпы экономического развития, структура, организация производства и управления. / Н. С. Симонов. – М.: Воениздат, 1996. – 753 с.
22. Попович О.С. Місце пріоритетів в реалізації державної науково-технологічної політики України / О. С. Попович // Наука та наукознавство. – 2001. – №2. – С.65-73.
23. Центральний науковий архів НАН України. – Ф.1, оп. 1, д. 350, л 66.
24. Патон Є.О. Шляхи розвитку зварювання во второй п'ятирічці / Є. О. Патон. – Х.: Машбудвідав, 1932. – С.15-37.
25. Cohn W. M. Automaticarcwelding /W. M. Cohn// WeldingEngineer. — 1940. – № 9. – P. 17–19.
26. Корнієнко О.М. Нові технології зварювання та їх втілення у промислове вагонобудування у 1930-1960-х роках / О.М. Корнієнко / Зб. «Відомі конструктора України, 2011-2012» т.6. (за ред. Б.Є. Патона і М.З. Згуровського). – К.: Наукова думка, НТТУ «КПІ». – 2014. – 293 с.
27. Литвинов А.П. В.И. Дятлов – один из основоположников научных основ сварки / А.П. Литвинов // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2006. – №18. – С.158-161.
28. Патон Е.О. Автоматическая сварка голым электродом под слоем флюса / Е. О. Патон. – К.: 1940. – 85 с.

29. Широкоград А.Б. Флот, который уничтожил Хрущев / А. Б. Широкоград. – М.: ООО «Издательство АСТ: ОАО «ВЗОИ», 2004. – 440 с.
30. Ефетов Б.М. Ответственность принимаю на себя. Из воспоминаний о Е.О. Патоне / Б.М. Ефетов. – К.: Наукова думка, 1984. – 127 с.
31. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М Геєць; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 864 с.

REFERENCES

1. Babii B. M. Ukrainska Radianska derzhava v period vidbudovy narodnoho gospodarstva (1921-1961 rr.) / B.M. Babii. – K.: Vyd-vo AN URSSR, 1961. – 384 s.
2. Belousov R. A. Istoricheskiy opyt planovogo upravleniya ekonomikoy SSSR / R.A. Belousov. – M.: Mysl', 1987. – 428 s.
3. Hurzhii O. I. Istoriiia Ukrainy: nove bachennia / O.I. Hurzhii, pid red. V.A. Smoliia. – K.: Alternatyva, 1997. – 424 s.
4. Istoriiia narodnoho gospodarstva Ukrainiskoi RSR: U 3 t. – T. 3. Rozvytok sotsialistychnoi ekonomiky v period budivnytstva i vdoskonalennia rozvynutoho sotsializmu (1938-1980 rr.). – Kn. 1. / Red. T.I. Dereviankin. – K.: Naukova dumka, 1987. – 439 s.
5. Senyshyn O. S. Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [Tekst]: pidruch. dlia studentiv VNZ / O.S. Senyshyn, M.O. Horyn, O.O. Kundytskyi; Lviv. nats. un-t im. Ivana Franka. – Lviv: LNU im. Ivana Franka, 2014. – 334 s.
6. Rabinovich I.Ya. Problemy nauchno-issledovatel'skoy raboty i literatury po svarke / I.Ya.Rabinovich // Avtogennoe delo. – 1936. – №2. – S.4.
7. Vasyliiev V. Yu. Stakhanovskiy rukh / V.Iu.Vasyliiev.// Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t. / redkol. V. A. Smolii (holova) ta in.; Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. – K.: Nauk. dumka, 2012. – T. 9. – 837s.
8. Khrushchev N.S. Vremya. Lyudi. Vlast'. (Vospominaniya). Kniga I / N.S. Khrushchev. – M.: IIK «Moskovskie Novosti», 1999. – 654 s.
9. Gosudarstvennaya vlast' SSSR. Vysshie organy vlasti i upravleniya i ikh rukovoditeli. 1923-1991 gg. Istoriko-biograficheskiy spravochnik./Sost. V. I. Ivkin. – M.: «Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya» (ROSSPEN), 1999. – 639 s.
10. Paton Ye. O. Do istorii rozvytku avtomatychnoho elektroduhovoho zvariuvannya / Ye. O. Paton // Visti AN URSSR. – 1941. – № 2/3. – S.28-37.
11. Paton E. O. Razvitie avtomaticheskoy svarki pod flyusom za 10 let / E.O.Paton // Avtomaticheskaya svarka. – 1950. – № 6. – S. 6-12.
12. Korniienko O.M. Deiaki storinky zhyttia Ye.O.Patona / O.M. Korniienko /V sb. «Vydatni konstruktory Ukrainy». – T.1. – K.: «Ekm». – 2009. – S. 76-80.
13. Onoprienko V.I., Evgeniy Oskarovich Paton. / V.I. Onoprienko, L.D. Kisterskaya, P.I. Sevbo. – K.: Nauk. dumka, 1988. – 240 s.
14. Paton E.O. Vospominaniya / E. O. Paton. – K.: Goslitizdat Ukrainy, 1955. – 324 s.
15. Industrializatsiya SSSR. 1933-1937 gg. Dokumenty i materialy. – M., 1971. – 560 s.
16. Gosudarstvennyy arkhiv Rossiyskoy Federatsii. – F.8418, op.23, d. 1259, l.8. (GARF)
17. Istoriiya sotsialisticheskoy ekonomiki SSSR. T.6. – M.: Gospolitizd, 1980. – 253 s.
18. Resheniya partii i pravitel'stva po khozyaystvennym voprosam.-. Sbornik dokumentov za 50 let. – M.: Gospolitizdat, 1968. – T.Z. – S.44-48.
19. Rossiyskiy gosudarstvennyy arkhiv ekonomiki. – F.4372, op.91, d.1794, l.17-186.
20. GARF. – F.5446, op.57, d.65, l.51-52.
21. Simonov N.S. Voенno-promyshlennyy kompleks SSSR v 1920-1950 gody: tempy ekonomicheskogo razvitiya, struktura, organizatsiya proizvodstva i upravleniya. / N. S. Simonov. – M.: Voенizdat, 1996. – 753 s.
22. Popovych O.S. Mistse priorytetiv v realizatsii derzhavnoi naukovo-tekhnologichnoi polityky Ukrainy / O.S. Popovych // Nauka ta naukoznavstvo. – 2001. – №2. – S.65-73.
23. Tsentralnyi naukovyi arkhiv NAN Ukrainy. – F.1, op. 1, d. 350, l 66.
24. Paton Ye.O. Shliakhy rozvytku zvariuvannya vo vtoroi piaterichtsi / Ye. O. Paton. – Kh.: Mashbudvidav, 1932. – S.15-37.
25. Cohn W. M. Automaticarcwelding /W. M. Cohn// WeldingEngineer. — 1940. – № 9. – P. 17–19.
26. Korniienko O.M. Novi tekhnologii zvariuvannya ta yikh vtilennia u promyslove vahonobuduvannya u 1930-1960-kh rokakh / O.M. Korniienko / Zb. «Vidomi konstruktora Ukrainy, 2011-2012» t.6. (za red. B.Ie. Patona i M.Z. Zghurovskoho). – K.: Naukova dumka, NTTU «KPI». – 2014. – 293 s.
27. Litvinov A.P. V.I. Dyatlov – odin iz osnovopolozhnikov nauchnykh osnov svarki / A.P. Litvinov // Visnik Priazovs'kogo derzhavnogo tekhnichnogo universitetu. – 2006. – №18. – S.158-161.

28. Paton E.O. Avtomaticheskaya svarka golym elektrodom pod sloem flyusa / E. O. Paton. – K.: 1940. – 85 s.
29. Shirokorad A.B. Flot, kotoryy unichtozhil Khrushchev. / A. B. Shirokorad. – M.: OOO «Izdatel'stvo AST: OAO «VZOI», 2004. – 440 s.
30. Efetov B.M. Otvetstvennost' prinyimayu na sebya. Iz vospominaniy o E.O. Patone. / B.M. Efetov. – K.: Naukova dumka, 1984. – 127 s.
31. Heiets V.M. Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku / V. M. Heiets; NAN Ukrainy; In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy. – K.:, 2009. – 864 s.

Litvinov A. E. Paton against Stakhanovite and bureaucrats in the history of the introduction of automatic welding.

The organizational - legislative measures of the USSR leadership in introducing innovative technologies in the period of intensive industrialization. Determined companies Directors resistance because of the use of new technology and innovation, is set to the Stakhanov movement for economic development. The conditions for the rapid introduction of new technologies under the leadership of EA Paton. Paton successfully introduced automatic welding in the engineering industry that carefully prepared documentation and delivery of equipment, job trainers and adjustment technologies and equipment. We found an analogy with the development of an effective way to manage a market economy.

Keywords: state management of industry, the stakhanovites movement, industrialization, innovation, automatic welding, the history of technology, Paton, Ukraine.

Одержано 8.02.2017

УДК94:[001:37-051 (477) «1985/1991»

**Руслана Потапенко
(Переяслав-Хмельницький)**

НАУКОВО-ОСВІТНЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЯ УКРАЇНИ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ ДОБИ ПЕРЕБУДОВИ

У статті зроблено огляд становища інтелігенції України в умовах перебудови. Зроблено загальний огляд процесу пошвавлення суспільно-політичних рухів, пробудження національної свідомості в умовах зміни офіційного політичного курсу держави та вплив української інтелігенції на демократизацію суспільства.

Окреслено місце науково-освітніх працівників у структурі професійних груп інтелігенції, аргументовано її вагому роль у формуванні світоглядних, національних орієнтирів суспільства, обґрунтуванні соціокультурних перспектив розвитку в переломні періоди історії. Українська інтелігенція, у тому числі науково-освітня, взяла активну участь у суспільно-політичних процесах періоду перебудови, формуванні громадських організацій, піднесенні авторитету і статусу української мови, національної свідомості народу.

Ключові слова: науково-освітня інтелігенція, суспільно-політичні рухи, перебудова, громадські організації.

Демократизація та радикалізація суспільства, політика гласності, послаблення тиску з боку тоталітарної держави у другій половині 1980-х рр. активізували інший політичний та соціальний тип культури, який є необхідною передумовою для утворення та становлення громадянського суспільства на демократичних засадах. Такому типу політичної культури відповідала інтелігенція нової генерації часів перебудови 1985-1991 рр., яка взяла на себе величезну відповідальність як модератор ідей. Серед професійних груп інтелігенції важливе місце посідають науково-освітні діячі. Саме вони в умовах історичних трансформацій суспільства обґрунтовують соціокультурні завдання розвитку та є безпосередньо дотичними до формування світоглядних орієнтирів молоді.